

Карэл Чапэк
(Karel Čapek)

Злачынства на пошце
(Zločin na poště)

— Справядлівасць, спадару... — казаў жандарскі вахмістр Брэйха. — Хацеў бы я ведаць, што гэта на карцінах за кабеціна з павязкаю на вачах ды з шалямі, быццам яна перац прадае. Я думаю, што Справядлівасць выглядае як жандар. Вы б не паверылі, якія справы мы, жандары, вырашаем без суддзяў, без шаляў ды іншых цырымоніяў. У нейкіх няважных выпадках проста дамо ў морду, у важнейшых здымем папругу: у дзевяноста выпадках са ста гэта і ёсць справядлівасць. Вось я вам раскажу, спадару, як я надоечы сам выкрыў двух забойцаў, сам ім прысудзіў справядлівае пакаранне і сам гэтае пакаранне выканаў. І пры гэтым ані слоўца нікому не сказаў. Дык слухайце, зараз я вам раскажу.

Ці памятаеце вы, спадару, дзяўчыну, што два гады таму працавала тут у вёсцы на пошце? Ага, Гэленай яе звалі, такая добрая і мілая дзяўчына, прыгожая, як лялька. Яшчэ б вы яе не памяталі. Дык гэтая Гэля, спадару, летась утапілася: скочыла ў сажалку ды йшла метраў пяцьдзясят, пакуль не дайшла да віроў. Толькі праз два дні і выплыла. А ведаеце, чаго яна гэта зрабіла? У той дзень, калі яна ўтапілася, з Прагі раптам прыбыла рэвізія і высветліла, што ў Гэлі ў касе не стае двухсот крон. Няшчасныя дзве сотні, разумееце?! Рэвізор-ёлуп ёй і кажа, што павінен будзе пра гэта паведаміць вышэй і што гэта будзе расследавацца як крадзеж. У той самы вечар, спадару, Гэля з ганьбы і ўтапілася.

Калі яе выцягнулі на грэблю, я мусіў застацца пры ёй, пакуль не прыедзе камісія. У ёй, гаротніцы, не засталася ўжо нічога прыгожага, але я так і бачыў, як яна смяецца за тым акенцам на пошце. Карацей, усе мы добра яе зналі, гэта праўда, і ўсе любілі. Чорт, кажу я тады сабе, гэтае дзяўчо не магло скрасці дзве сотні: па-першае, я проста не магу ў гэта паверыць, а па-другое, навошта ёй было красці: у яе таты там, на другім баку, млын, і яна пайшла на пошту проста так, з жаночага самалюбства, бо сама хацела зарабляць на хлеб. Тату я добра ведаў, спадару, гэта быў нейкі пісар, да таго ж яшчэ евангеліст, а я вам скажу, што гэныя евангелісты ды спірытысты ў нас ніколі не крадуць. Калі тых дзвюх соцень на пошце няма, іх мусіў скрасці хтось іншы. Тады я і паабяцаў мёртвай дзяўчыне, што так гэтага не пакіну.

А тым часам, на пошту часова прыслалі нейкага маладзёна з Прагі, ягонае прозвішча было Філіпэк, такі спрытны й зубасты хлапец. Дык да гэтага Філіпэка я на пошту і пайшоў, каб хоць штосьці разнюхаць. Там, ведаеце, усё, як і паўсюль на малых поштах: ля акна столік, а ў гэтым століку ў шуфлядзе грошы і маркі. У паштара за спінай гэтакі стэлаж, а на ім розныя тарыфныя каталогі, паперы і шалі, каб важыць пасылкі і ўсё такое.

— Спадару Філіпэк, — кажу я яму, — будзьце ласкавы, гляньце ў вашых тарыфах, колькі б каштавала, скажам, тэлеграма ў Буэнас-Айрэс?

— Тры кроны за слова, — кажа гэны Філіпэк зусім сабе спакойна.

— А колькі б каштавала экспрэс-тэлеграма ў Ганконг? — зноў пытаюся я.

— Трэба пашукаць, — кажа Філіпэк, падымаецца і паварочваецца да стэлажа. І пакуль ён гартае старонкі з тымі сваімі тарыфамі, стоячы да стала спінай, я праціскваюся плячыма праз акенца, дацягваюся рукой да шуфляды з грашыма і адчыняю яе. Трэба сказаць, адчынілася яна досыць лёгка і ціха.

Ага, думаю, дзякуй, гэта мы спраўдзілі: значыцца, вось як усё магло адбыцца. Уявім, што Гэля нешта шукала ў тым стэлажы, а тым часам хтосьці мог сцягнуць тые дзве сотні з шуфляды.

— А ці не маглі б вы, спадару Філіпэк, паглядзець, хто ў апошнія дні адсюль дасылаў тэлеграму або пасылку?

Філіпэк пачухаў галаву і кажа:

— Спадару вахмістр, так не пойдзе. Ведаецца, у нас тут ёсць штосьці накшталт паштовай таямніцы, хіба толькі вам гэта трэба ў імя закона, але тады я б мусіў паведаміць вышэй, што тут быў ператрус.

— Чакайце, — кажу я яму. — Я не хачу ўчыняць вам ператрус. Разумеецца, спадару Філіпэк, вось калі б вы самі... ну, з нудоты ці яшчэ чагось... зазірнулі ў тые паперы, хто за апошнія дні адсюль штосьці пасылаў, ну быццам калі б Гэля адварнулася спінаю да стала...

— Спадару вахмістр, — кажа гэны Філіпэк, — калі ўжо так, бланкі адасланых тэлеграм тут знойдуцца, але пра заказныя лісты і пасылкі ў нас толькі запісваецца, каму яны адрасаваныя, але не хто дасылаў. Добра, я выпішу вам усе імёны, якія знайду; так нельга, але для вас я ўжо гэта зраблю. Хоць папраўдзе я думаю, што гэта вам ні халеры не дапаможа.

І гэны Філіпэк, спадару, меў рацыю: прынёс мне пад трыццаць імёнаў, ведаецца, на вясковай пошце пасылаюць няшмат, хіба якую пасылку хлопцу ў войска, але тые імёны мне не казалі нічога. І куды б я ні ішоў, я паўсюль думаў пра гэта: так мяне прыгнятала, што я не стрымаю сваё абяцанне перад памерлай дзяўчынай.

Дык вось аднойчы, было тое ўжо недзе праз тыдзень, іду я зноў на пошту. Гэны Філіпэк шчэрыць зубы ды кажа:

— Спадару жандар, пагуляць у жмуркі болей не ўдасца, бо я ўжо пакуюся. Заўтра сюды прыедзе новая работніца, з пошты ў Пардубіцах.

— Глянь ты, — кажу я. — Пэўна, дысцыплінарнае пакаранне, калі яе з горада пераводзяць на пошту ў такую глуш.

— Ды не, — кажа Філіпэк і ўсё глядзіць на мяне неяк асабліва. — Яе сюды скіравалі на яе жаданне, спадару жандар.

— Дзіўна, — кажу, — вы ж ведаеце, якія яны, гэтыя кабеты.

— Але, — кажа Філіпэк і ўсё глядзіць на мяне, — яшчэ больш дзіўна тое, што тая ананімка, пасля якой на гэтую пошту імгненна прыслалі рэвізію, таксама была з Пардубіц.

Я прысвіснуў і, здаецца, паглядзеў на Філіпэка гэтаксама, як ён на мяне. І раптам лістанош Угер, які там перакладаў лісты, кажа:

— Пардубіцы... Туды ледзь не штодня аканом з фальварка лісты шле, нейкай дзяўчыне з тамтэйшай пошты. Пэўна, мілку сабе там знайшоў.

— Слухайце, дзядзька, — кажа Філіпэк, — а ці не ведаеце, як тую дзяўчыну завуць?

— Ды нешта накшталт Юлія Тоўф ці Тоўфар.

— Таўфэрава, — кажа Філіпэк. — Гэта яна, тая, што мае сюды прыехаць.

— Гэтаму спадару Гоўдэку, ну, аканому, — кажа тады лістанош, — таксама штодня з Пардубіц лісты прыходзяць. Я яму заўсёды кажу: спадару Гоўдэк, вам зноў пакет ад нявесты. А ён увесь час ходзіць насустрач, каб мне не так далёка хадзіць было. Вось і сёння для яго пасылка, але з Прагі. Глянь ты, гэта ж вернутая. “Адрасат невядомы”. Гэны аканом, пэўна, адрас паблытаў. Ну што ж, занясу яму назад.

— Пакажыце, — кажа Філіпэк. — Адрасавана нейкаму Новаку, Прага, вуліца Спаленая. Два кіло масла. Пячатка чатырнаццаціга ліпеня.

— Тады тут яшчэ спадарыня Гэля была, — адказвае лістанош.

— Пакажыце сюды, — кажу тады Філіпэку і нюхаю тую пасылку. — Спадару Філіпэк, нешта мне дзіўна: масла дзесяць дзён у дарозе, а не смярдзіць. Ведаеце, дзядзька, пакіньце нам тут гэтую пасылку і бяжыце разносіць пошту.

Ледзь толькі лістанош адышоў, Філіпэк мне і кажа:

— Спадару вахмістр, так, вядома, нельга, але вось вам долата.

І пайшоў, нібыта нічога не бачыў.

Я, спадару, тады тую пасылку ўзламаў, а ў ёй — дзве кілі зямлі насыпанья. Пайшоў я тады да Філіпэка ды кажу яму:

— Такая штука, братка, дык вы пра гэта нікому ні слоўца, разумеце? Я ўжо сам усё ўладжу.

Ясная рэч, я сабраўся ды пайшоў да гэтага аканомы Гоўдэка ў фальварак. Ён сядзеў там на бярэнах і глядзеў у дол.

— Спадару Гоўдэк, — кажу яму, — тут у нас нейкі канфуз на пошце: ці не прыгадаеце, на які адрас вы дасылалі дзесяць або дванаццаць дзён таму вось гэтую пасылку?

Той Гоўдэк крыху збялеў ды кажа:

— Якая розніца, я ўжо сам не ведаю, для каго яна была.

— Спадару Гоўдэк, — кажу, — а што там было за масла?

Тады ён як падскочыць — і збялеў, як палатно.

— Што гэта ўсё значыць? — крычыць. — Што вы да мяне з гэтым чапляецеся?

— Спадару Гоўдэк, — кажу я яму. — Значыць гэта тое, што вы забілі Гэлену з пошты. Вы занеслі туды пасылку з фальшывым адрасам, каб яна яе ўзважыла на шалях, а пакуль яна ўзважвала, вы нахіліліся праз акенца і скралі з шуфляды дзвесце крон. А потым праз тых дзве сотні Гэля ўтапілася. Вось што гэта значыць.

Спадар Гоўдэк тросся як асінавы ліст.

— Гэта хлусня, — крычаў ён, — чаго мне было красці дзве сотні?

— Бо вы хацелі, каб на мясцовую пошту перавялі спадарыню Таўфэраву, вашу нявесту. Яна напісала ананімку, што ў Гэлі ў касе не стае грошай. У выніку вы разам увагналі Гэлю ў сажалку. Вы разам забілі яе. На вашым сумленні злачынства, спадару Гоўдэк.

Гоўдэк паваліўся на тых бярэнах і закрыў рукамі твар. Колькі жыву, ніколі не бачыў, каб мужык так плакаў.

— Божа, — стагнаў ён, — я не мог ведаць, што яна ўтопіцца! Я толькі думаў, што яе звольняць... і яна пойдзе сабе дамоў! Спадару вахмістр, я толькі хацеў ажаніцца з Юляй, але тады аднаму з нас давалося б сысці з пасады, калі б некаму трэба было пераязджаць... і нам не хапіла б на пражыццё... Таму я так хацеў, каб Юля перавялася сюды на пошту! Мы ўжо пяць гадоў гэтага чакаем... Спадару вахмістр, я так моцна яе кахаю!

Не буду вам раскаваць далей, спадару: была ўжо ноч, той чалавек перада мной кленчыў, а я... я рыдаў над усім гэтым, як старая курва: над Гэляй і над усім астатнім.

— Так, досыць, — сказаў я яму нарэшце, — я ўжо сыты па горла. Давайце сюды тыя дзвесце крон. Так. А цяпер вось што: калі вы надумаеце пайсці да спадарыні Таўфэравай раней, чым я ўладжу справу, то я напішу на вас рапарт аб крадзяжы, разумеете? А калі застрэліцеся ці нешта накшталт таго, то скажу, чаму вы гэта зрабілі. Вось так.

Тую ноч, спадару, я прасядзеў пад зорамі, судзячы тых дваіх: я пытаўся ў Бога, як я павінен іх пакараць, і разумеў і горыч, і радасць, якія ёсць у справядлівасці. Калі б я напісаў на іх рапарт, то Гоўдэк атрымаў бы пару тыдняў турмы ўмоўна, зрэшты, не факт, што й на гэта хапіла б доказаў. Гоўдэк забіў тую дзяўчыну, але ён не быў злосны злачынца. Кожнае пакаранне падавалася мне празмерна вялікім і ў той самы час празмерна малым. І таму я судзіў і караў іх сам.

Раніцой пасля той ночы я пайшоў на пошту. Там за акенцам сядзела такая бледная высокая дзяўчына з вострымі вачыма.

— Спадарыня Таўфэрава, — кажу я ёй, — вось тут у мяне заказны ліст, — і падаю ёй ліст з адрасам Паштовага кіраўніцтва ў Празе. Яна паглядзела на мяне і прыляпіла на ліст марку.

— Адзін момант, спадарыня, — кажу я. — У гэтым лісце — рапарт на таго, хто скраў дзвесце крон у вашай папярэдніцы. Колькі будзе каштаваць перасылка?

Скажу я вам, спадару, у гэтай дзяўчыны была вялізная сіла волі, але і яна ўсё ж збялела, як снег, ды скамянела.

— Тры кроны пяцьдзясят, — выдыхнула яна.

Я адлічыў тры пяцьдзясят і кажу:

— Калі ласка, спадарыня. Але ведаеце што, калі раптам вось гэтыя дзве сотні, — кажу і кладу ёй на столік дзве скрадзеныя банкноты, — калі гэтыя дзве сотні знойдуцца недзе тут, быццам іх проста згубілі або кудысьці паклалі, разумеете?.. Ну, каб было зразумела, што нябожчыца Гэля не крапа... тады я свой ліст забяру назад. Дык што?

Яна не сказала ні слоўца, толькі гэтак востра і нерухома глядзела немавед куды.

— Праз пяць хвілін тут будзе лістанош, спадарыня, — кажу я. — Дык што, мне забраць свой ліст?

Яна хутка так кіўнула. Я ўзяў свой ліст і хаджу сабе перад поштай. Ведаеце, спадару, у мяне ногі ніколі не былі такія нягнуткія. Праз дваццаць хвілін выбягае стары лістанок Угар ды крычыць:

— Спадару вахмістр, спадару вахмістр, знайшліся тыя дзвесце крон, што зніклі ў спадарыні Гэлены! Новая паштарка знайшла іх у адным з тарыфных каталогаў!

— Дык бяжыце, — кажу я яму, — і хутчэй усім раскажыце, што яны знайшліся. Каб кожны ведаў, што нябожчыца Гэля не крала. І памагай вам Бог!

Першая справа была зробленая. Тады я пайшоў да старога памешчыка. Вы яго й не ведаеце: гэта граф, трохі такі вар'ят і вельмі добры чалавек.

— Спадару граф, — кажу я яму, — толькі ні пра што ў мяне не пытайцеся, але гаворка пра такую справу, у якой мы, людзі, мусім быць заадно. Паклічце, калі ласка, аканом Гоўдэка і скажыце яму, што яшчэ сёння ён мусіць паехаць у ваш фальварак у Маравіі, а калі ён запырачыць, то звольніце яго тут жа.

Стары граф узяў бровы і з хвіліну пазіраў на мяне: у мяне, спадару, мусіў быць такі сур'ёзны выгляд, які сабе мала хто можа ўявіць.

— Добра, — сказаў граф, — я ў вас не буду нічога пытацца.

І загадаў паклікаць таго Гоўдэка. Гоўдэк прыйшоў, а калі пабачыў мяне побач з графам, збялеў. І стаў як слуп.

— Гоўдэк, — кажа граф, — запрагайце брычку і едзьце на цягнік, з сённяшняга вечара вы пераходзіце ў мой фальварак ля Гуліна. Я дашлю тэлеграму, каб вас там чакалі. Вам зразумела?

— Так, — ціха сказаў Гоўдэк і ўперыў у мяне вочы: ведаеце, гэта былі вочы чалавека, што трапіў у пекла.

— Ці маеце нейкія прэтэнзіі? — запытаўся граф.

— Не, — хрыпла адказаў Гоўдэк, не спускаючы з мяне вачэй. Мне, спадару, ад гэтых вачэй было жудасна.

— Тады можаце ісці, — сказаў граф, і так і сталася. Праз хвіліну я ўбачыў, як Гоўдэка адвозяць у брычку: ён сядзеў там як драўляная лялька.

Вось і ўсё. Калі пойдзеце на пошту, звярніце ўвагу на тую бледную дзяўчыну. Яна злосная, злосная на ўсіх, і ў яе пачалі з'яўляцца такія злосныя старэчыя зморшчыны. А я гляджу на яе ды кажу сабе: Справядлівасць існуе.

Я толькі жандар, спадару, але вось што я вам скажу са свайго досведу: я не ведаю, ці ёсць нейкі ўсёведны і ўсёмагутны Бог, а калі б і быў, дык нас гэта зусім не датычыць; але я вам вось што скажу: напэўна ёсць Хтосьці найсправядлівейшы. Гэта пэўна, спадару. Мы можам толькі караць, але мусіць быць нехта, хто б і дараваў. І вось яшчэ што я вам скажу: сапраўдная і найвышэйшая справядлівасць — гэта штосьці такое ж дзіўнае, як і каханне.

пераклад з чэшскай — Надзея Наважылава

© Надзея Наважылава, пераклад, 2012